

preventive protection and by updating them on recent techniques, thus encouraging them to apply this newly acquired knowledge in their collections. In the view of the findings on the level of training and awareness of museum staff in this particular field during the review of depots and galleries, it had been decided to give a rather comprehensive course on the basics of preventive protection. The courses were organized with the assistance of Scottish Museums Council of Edinburgh and The Institute for Restoration of Works of Art of Zagreb, and the experience of other specialized institutions, such as Smithsonian Institution of USA and Manitoba Heritage Conservation Service of Canada were also of great help.

The program of procuring and introducing measuring devices and recent materials used in the preventive protection has been decided on for several reasons: the measuring devices and recent materials used in preventive protection are available only abroad; most of the museums failed to encumber sufficient funds for purchasing them; and the level of knowledge on recent devices and techniques has been generally insufficient for the museums to make the best choice when purchasing. The museums were issued thermometers, hygrometers, and psychrometers for their galleries and depots, and a short course on gauging them was given to the staff in charge on condition that they be systematically monitored and the readings logged. MDC also issued a quantity of assorted recent materials used in the protection of objects, such as acid free paper, foils, etc., together with the brief instructions on their use with the intention to introduce them to the staff

The improvement in preventive protection of collections in the museums which were included in MDCs programs has already become evident. But the author calls for the persistence in the effort to preserve collections, the priority of every museum which should never be let out of sight.

MIŠLJENJE O ZAŠTITI OD MIKROKLIMATSKIH (I DRUGIH NENAMJERNIH) UZROKA OŠTEĆENJA U MUZEJIMA

Denis Vokić
Zavod za restauriranje umjetnina
Zagreb

1. Komisija je pregledala kompletne ustanove: čuvaonice (depoje), prostorije za izlaganje i radne prostorije

2. Skice za ilustraciju stanja

Na žalost, u nekim muzejima se može naći polikromirana skulptura koja je "deponirana" u prostoriji s uključenim centralnim grijanjem bez ovlaživanja. Kroz lacuna boje vidi se da se drveni temeljnik toliko stisnuo zbog suhoće da između sloja boje i temeljnika ne samo da je pukla veza, već se nalazi milimetar pa i više šupljine. Svakim fizičkim dodiranjem boja će se rasuti. U izložbenim dvoranama u većini vitrina u kojima su umjetnine iz kategorije osjetljivih na oscilacije RV nalazi se i reflektor. Dok se umjetnina krivi, puca i ljuska zbog upaljenog ili ugašenog reflektora, lokalnih rasušivanja i oscilacija temperature i RV koje iz toga proistječu, teško je još govoriti o načinima zaštite eksponata od svjetlosne energije, tj. fotokemijskih promjena (za papir, tekstil, boje ...). Reflektor ne smije biti u vitrini u kojoj je eksponat osjetljiv na promjene RV.

Najviše se poboljšanja može napraviti u zaštiti od fizičkih oštećenja koja nastaju manipuliranjem umjetninama ili slaganjem (deponiranjem!) na način na koji se objekti fizički oštećuju. Na žalost, previše je primjera gdje je dvadeset ili trideset slika navaljeno jedna na drugu bez ikakva separatora, tako da se oštri bridovi jedne slike utiskuju u boju druge. Bit će utrošene stotine (skupih!) sati mukotrpnog i ne uvijek uspješnoga restauratorskog rada da bi se rekonstruiralo (= krivotvorilo!) ono što je oštećeno, a što bi se uz relativno malo ulaganja i relativno malo truda trebalo (sa)čuvati. Što je više restauratorskih rekonstrukcija, to je umjetnina dalje od svoje originalnosti. S obzirom na sadašnji pregled muzeja te s obzirom na donekle dobro poznavanje situacije otprije, činjenica je da je u većini muzeja ostavljeno jako puno prostora za poboljšanja glede preventivne zaštite zbirki.

3. Zaključci koji bi trebali promijeniti stav prema preventivnoj zaštiti

- a) Treba jasno shvatiti da restauracija nije alternativa prevenciji
- b) Čuvanje treba biti prioritarna djelatnost muzeja

4. Dugoročne smjernice za ozdravljenje situacije

Dugoročno djelovanje treba biti usmjereno na promjenu stava prema preventivnoj zaštiti, i to na svim razinama odlučivanja u skladu s prethodno navedenim zaključcima i uz usavršavanje znanja odgovornoga muzejskog osoblja o kulturi čuvanja. Bez toga će dobar dio materijalnih ulaganja u muzeje i dalje biti bačen novac. U ovim je slučajevima financiranje drugorazredni problem, jer se gotovo u svim ustanovama lako uvjeriti u vrlo skupe, a neprimjerene ili kontraproduktivne poteze.

Da bi se problem mogao početi kvalitetno uklanjati, treba najprije detektirati uzroke sadašnjeg stanja. Bez djelovanja na uzroke sve tzv. "hitne mjere" ostat će na razini loše improvizacije. U svezi s tim, mogu se sugerirati neka pitanja o kojima bi trebalo multidisciplinarno raspraviti:

a) jesu li dosadašnjim načinom financiranja muzeja gradovi i Republika stimulirali izložbene programe (time = "deponiranje", često manipuliranje umjetninama¹, transportiranje, često na brzu ruku rađeno restauratorsko "šminkanje" - sve od reda rizične i često porazno destruktivne djelatnosti) - umjesto čuvanja? Ima li nakon dosadašnjeg iskustva sa stanjem umjetnina nakon galerijskog eksploatiranja baštine smisla stimulirati takvu djelatnost ako prethodno nisu osigurani uvjeti i financijska sredstva za pravilno čuvanje, održavanje i manipulaciju umjetninama, te ako pri tome premija osiguranja predmeta od oštećenja nije ugovorena na realan iznos?

b) Je li problem možda školovanje? Činjenica je da se muzejsko osoblje o kojem ovisi odlučivanje i/ili koje je zaduženo za zbirku do sada školovalo gotovo isključivo s duhovnih aspekata promatranja umjetnine, bez ikakvih ozbiljnih proučavanja tehnologije i kemizma materijala od kojih su se radile umjetnine u pojedino doba i o odnosu (fizikalnom i kemijskom) tih materijala i vanjskih utjecaja koji na njih djeluju.

Treba izričito definirati čiji je posao preventivna zaštita! Naime, većina kustosa se smatra dovoljno zaposlena i odbija od sebe sve što se tiče bilo kakve tehnologije, te sve u svezi s tim prebacuje na tehničku službu i restauratore. S druge strane, preventivnom zaštitom zbirke mora se baviti netko tko je svaki dan sa zbirkom i bez čijeg nadzora nitko ništa ne smije dirati od predmeta.

5. Konkretni prijedlozi djelovanja

a) Pružiti muzejima informacije jer su informacije o preventivnoj zaštiti zbirki na hrvatskom jeziku vrlo štute, i postoje brojne mistifikacije i zablude. U želji da se pridonese podizanju kulture preventivne zaštite u zbirnama, pripremljeni su sljedeći prilozi koji impliciraju praktične savjete i odgovore na pitanja kako? i zašto?

- 1). N. Stollow: Konzervatorske smjernice i standardi u svezi s izložbama i transportima.
- 2) D. Vokić: Relativna vlažnost zraka, utjecaj na zbirke i zaštita.
- 3) D. Vokić: Sistemi slaganja slika u sobama za čuvanje.

b) MDC treba organizirati tečaj o preventivnoj zaštiti uz video projekciju koju je pripremio Savjet škotskih muzeja.

c) Nabaviti veći broj odgovarajućih higrometara/higrografa. Potrebno bi bilo imati barem po jedan u svakoj prostoriji u kojoj se čuvaju eksponati osjetljivi na vlagu i osigurati njihovo praćenje.

d) Kako nema nikakvog smisla imati higrometre, a ne baždariti ih svaka dva mjeseca, za svaki muzej koji ima higrometre nabaviti 1 psihrometar i osposobiti nekoga za baždarenja; ili jednog čovjeka za baždarenja u svim muzejima.

e) Nakon tečaja i nakon što odgovorni za čuvanje predmeta u muzejima prouče priložene informativne tekstove, treba ponovno zatražiti od muzeja njihove prijedloge za poboljšanje uvjeta čuvanja.

Ilustracije radi, zabrinjavajući broj kustosa u sada podijeljenom upitniku/formularu ili u razgovoru traži ovlaživače zraka da bi ovlaživali zrak za ljetnih vrućina. To pokazuje dvije stvari:

1. odgovorno muzejsko osoblje nema precizne higrometre na temelju kojih bi vidjeli da je ljeti u prostorijama (generalno) RV zraka vrlo visoka.
2. Zbog nepoznavanja mikroklimatskih zakonitosti i načina utjecaja mikroklimat na materijale mnogi su odgovorni ljudi u stanju ovlaživati zrak u zbirnama onda kada bi ga trebalo odvlaživati. Udovoljavanjem takvim traženjima grad/Republika će pomoći vlazi u destruiranju baštine. Prijedloge za poboljšanja treba tražiti od osoba koje su (ili će biti) zadužene za preventivnu zaštitu. Nestručne prijedloge za poboljšanja treba korigirati kvalitetnim primjerima i sugestijama, a odgovarajuće prijedloge treba

materijalno podržati. Nitko izvan muzeja ne bi trebao (bez poziva muzeja!) nametati rješenja iz više razloga:

1. čuvanje je disciplina, ne improvizacija, zato prijedloge treba tražiti od ljudi koji bi ih trebali provoditi ili održavati a ujedno najbolje poznaju svoju zgradu i zbirku;

2. pretpostavka je da će se one pozitivne smjernice i prijedlozi koje iznesu osobe koje ih trebaju provoditi - zdušnije provoditi. Poznato je da se nametnuta rješenja ne cijene - nametnuta rješenja će se radije kritizirati. Ova će komisija imati smisla samo ako će sljedeće godine ponovno obići iste ustanove i svojim skromnim snagama i kontinuiranim djelovanjem pomoći u guranju kotača napretka. S tim u svezi Zavod za restauriranje umjetnina će pružiti savjetodavnu i drugu pomoć u okviru naših mogućnosti, svim ustanovama koje to žele.

Zagreb, 1994.

¹U nekim ustanovama fizičko manipuliranje umjetninama u pripremama za izložbe obavljaju nestručne osobe uglavnom zaposlene preko student-servisa. Budući da nemaju osnovnih spoznaja o baratanju s umjetninama - dogada se svašta.

SUMMARY

Opinion on the Protection against Micro-environmental (and other Unintentional) Causes of Damage in Museums

By Denis Vokić

Mr. Vokić took part in MDCs program of the review of museum depots and galleries as specialist restorer on the reviewing team, and his Opinion is the summary of his findings. His diagnosis is that the present situation in museums can be greatly improved by the change of attitude towards the preventive protection of collections. He believes that by safe keeping, rather than depositing, most of the museums could immediately upgrade the present situation of their collections. Preventive protection has to become museum priority. The wide spread belief that restoration can be the alternative to protection and that "the restorers will fix it" in the case of damage by negligence has to be abandoned. Museum staff, mostly ignorant about the essentials on the preventive protection, have to be encouraged to acquire necessary training in this field.

The author strongly recommends consultation with specialists when planning on the preventive protection in order to avoid mistaken and possibly destructive actions and to give them chance to be improved. However, centralized decisions have to be avoided; preventive protection is a discipline and not an improvisation, and therefore best implemented by the staff who approves of it.